

Inhoud:

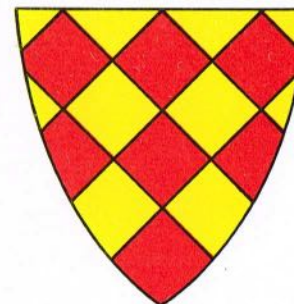
Elsloo tijdens de periode 1939-1945 (VII)	1
Krantenkroniek van Berg aan de Maas en Urmond	6
Monumentale en beeldbepalende panden in de Gemeente Stein (De kapel van Catsop)	8
Keurmeesters	14
De Bodem (I). Löss, de make-up van Zuid-Limburg	16
Daslook: Allium Ursinum	24
Volkstelling 1796 (I), De inwoners van Elsloo aan het einde van de 18 ^{de} eeuw	26
Inhoud Heemkundesnippers 1 t/m 10	30

**Heemkundesnippers is een uitgave van de Heemkundevereniging Maas-
streek, gevestigd te Stein.**

Secretariaat Heemkundesnippers:

L.H. Schreurs
Heirstraat 40,
6181 HM Elsloo
Tel: 046-371983

Bankrekening t.n.v. Heemkundesnippers Maasstreek:
Rabo 11.41.21.362 (giro van de Rabo bank: 1048855).

Heemkundesnippers Maasstreek

**November 1991, nr 11
met Inhoudsopgave van deel 1-10**

Foto voorzijde: Het ploegen van löss-gronden in de Hei. De man met de zwarte trui is Max Beckers (Max van Chrisjke); naast hem Hay Reubsaet met de twee paarden Yvonne (l) en Pauline (r).

Redactie:
Mr F. van der Bruggen (eindredacteur)
Dr Ir A.A. Macco
P.H.A. van Os
H. Rouvroye
L.H. Schreurs
ISBN: 90-70692-15-5
ISSN: 0920-9107

© Copyright: HEEMKUNDEVERENIGING MAASSTREEK

Elsloo tijdens de periode 1939-1945 (VII)

H. Rouvroye, Sectie Geschiedenis en Genealogie

De Ordedienst (OD) bestaande uit circa 40 manschappen was op de bevrijdingsdag 18 september nog actief door patrouilles en de arrestatie van NSB-ers en Duitsgezinden. Onder de 16 gearresteerden bevond zich ook de NSB-burgemeester die nog de zelfde dag naar Maastricht werd overgebracht. De overigen werden opgesloten in zaal Janssen aan de Julianastraat. Heel even kwam het tot onverkwikkelijke taferelen toen enkele bewakers de arrestanten met handvegers de straat wilden laten vegen. De commandant OD., Luitenant P. Thomassen, greep in en de gevangenen werden verder met rust gelaten. Na enige weken werden de gevangenen ook naar Maastricht overgebracht; de eersten keerden binnen korte tijd terug. De overigen waren allen binnen een jaar weer thuis na door het tribunaal berecht te zijn. De bevrijding werd door de meeste mensen op een eenvoudige manier gevierd, omdat er gebrek was aan de meest elementaire voorzieningen. De rekening van vier en een half jaar bezetting kon worden opgemaakt. Elsloo was, vergeleken met veel andere plaatsen, goed door deze periode heen gekomen. In de laatste dagen hadden de terugtrekkende Duitsers nog 45 fietsen en een paard gestolen. Op 19 september kregen de burgers hun radio's terug die al die tijd op het Gemeentehuis hadden gestaan; men kon nu weer in vrijheid genieten van dit kostbare bezit.

Bedrijfspas
Miners Pass

Personenbewijs: Identity card: NR	E 19/10.002.114
Werknummer: Worknumber:	1099
Naam: Surname:	Rouvroye
Voornaam: Christian name:	H
Adres: Address:	Elsloo
Plaats van werk: Place of work:	Sittard
Nam van bedrijf: Name of operation:	
Beroep: Occupation:	BOVEN
Ondertekening van den houder: Signature of the holder:	H. Rouvroye
Volgnummer: Serial number:	A N 26624 *

Na een week volgde een oproep van de autoriteiten om het werk te hervatten hetgeen dan ook gebeurde, zodat het "normale" leven voorzover dit mogelijk was weer kon worden opgenomen. Dit hield in dat de verduistering en het

nachtelijke uitgaansverbod van kracht bleven; reizen van meer dan 5 km. waren verboden en postverkeer was onmogelijk. Deze maatregelen werden door onze Amerikaanse bevrijders getroffen omdat het front op de lijn Roosteren-Nieuwstadt was blijven steken en men daarom geen mensen, die mogelijk kwade bedoelingen hadden, in de buurt wilde hebben. Diegene die meer dan 5 km. van zijn werk woonde kreeg een speciale bedrijfsspas (zie afbeelding op pag. 1), die samen met het persoonsbewijs moest worden getoond bij de controles die veelvuldig plaats vonden en waarbij de OD een taak had. Bovendien moest de OD de grensbewaking uitoefenen.

In september werden de Stoottroepen opgericht, waaraan meteen door een 25-tal Elsloonaren werd deelgenomen. Na een summiere training werden ze in oktober al ingezet aan het front bij Nieuwstadt. Al op 12 oktober sneuvelde de eerste man, sergeant Dautzenberg uit Stein, die posthuum een hoge Amerikaanse onderscheiding ontving. De begrafenis geschiedde met militaire eer.

De maanden oktober en november behoorden tot de natste van de eeuw; er waren maar een paar droge dagen. In oktober verschenen ook de eerste Amerikanen in Elsloo die op het Kasteel werden ondergebracht; velen gingen er een kijkje nemen en maakten voorzover dat mogelijk was een praatje met hen. De Amerikanen brachten voor ons vele nieuwigheden mee, zoals poedermelk, eipoeder en poederkoffie (Nescafé). Daarnaast ook flesjes met een vreemde vorm met een voor ons nog onbekende inhoud: de Coca Cola. Ook beschikten zij over Nederlands papiergeld, dat in Amerika was gedrukt (zie voorbeelden). Dit geld werd na een paar maanden ingetrokken.

Al snel werden balavonden georganiseerd om de soldaten een beetje verstrooiing te bezorgen. Na korte tijd kwam men erachter dat de Amerikanen onder verstrooiing iets anders verstonden dan onze parochieherder die een

van de grondleggers van de avonden was geweest. Vanaf de kansel werd toen gewaarschuwd tegen de zedenverwildering die plaatsvond.

Op 5 november werd de dorpsgemeenschap opgeschrikt toen bekend werd dat drie jongens waren getroffen door de explosie van een granaat die ze hadden gevonden op het terrein van de steenfabriek in Beek. Een 13-jarige zoon van de familie L. Houben werd meteen gedood en zijn een jaar oudere broer zwaar gewond, terwijl een zoon van de familie J. Paulussen later aan de opgelopen verwondingen stierf. De kerk was overvol tijdens de begrafenis. De voedsel- en kledingsituatie was intussen slechter dan ooit omdat Zuid-Limburg van de rest van Nederland was afgesneden.

Ook de rust was nog lang niet weergekeerd, want de stromen bommenwerpers van de geallieerden bleven overvliegen en hierbij kwamen de Duitse vliegtuigen die op gezette tijden in de avond en nacht storingsbombardementen uitvoerden. Ook werden we vanaf begin oktober geconfronteerd met de beruchte vliegende bom, de V-1, die in grote getale in de richting van Antwerpen werden gelanceerd. Twee van deze helse dingen vielen in onze directe omgeving; de eerste viel aan de Sanderboutlaan en veroorzaakte op de Koolweg nogal wat glasschade en de andere kwam onder de Scharberg in de Maas terecht, wat geen verdere schade tot gevolg had.

Tussen 7 en 11 november vertrokken de Amerikanen uit onze omgeving, omdat de Engelsen de sector die westelijk van de lijn Borgharen-Brunssum lag overnamen. De Britten behoorden tot het 30^e korps van het 2^e Leger; naar Elsloo kwam een bataljon van de Guards Armoured Divisie; de eenheid was uitgerust met lichte pantservoertuigen, de z.g. Bren carriers. Er was een groot verschil tussen de joviale Amerikanen en de formele Britten, die materiëel veel slechter bedeed waren dan de Amerikanen. In tegenstelling tot de Amerikanen, die altijd bij elkaar legerden in gebouwen als scholen, kastelen enz. werden de Engelsen voor een groot deel ook bij de burgers ondergebracht. Het leger vorderde eenvoudig woonruimte en men kreeg een of meerdere soldaten toebedeeld. Dit schiep natuurlijk meteen banden en er werden vaak vriendschappen gesloten waarvan er nu nog bestaan. De scholen werden gesloten, de zalen gevorderd en ook hierin werden soldaten gehuisvest. Vele malen speelden zich gemakkelijke tonelen af, want er werd koste wat kost gecommuniceerd met de soldaten, ook al waren in het hele dorp maar een handvol mensen die Engels spraken. Desnoods gebeurde dit met handen en voeten en het resultaat was meestal dat men elkaar begreep; zo ook ging het met Jim, een Engelsman, die bij Marie, een bekende Elsloose had gelogeerd. Bij het vertrek sprak Marie de wijd en zijd bekend geworden zin uit: "Jim als you come bek dan slacht I for you de boykip". Jim begreep het!

De burgers, die Engelsen in huis kregen, werden hiervoor betaald; voor een

officier met bed kreeg men f. 1,25, een onderofficier met bed leverde f. 0,65 op en de gewone soldaat kon op stro worden gelegd voor f. 0,30. Duurde het verblijf langer dan 10 dagen, dan werd korting bedongen. Het spreekt vanzelf dat de meeste soldaten toch een bed kregen en dit werd door hen als pure weelde ervaren; dit gold ook voor een bak warm water waarin ze konden baden. In totaal keerden de instanties later f. 11.883,15 uit aan de burgers, hetgeen inhoudt dat meerdere duizenden Engelsen korter of langer onder de burgers hebben geleefd.

De soldaten wisselden nogal van plaats; de Guards vertrokken en er kwamen transporttroepen van de 79^e Pantserdivisie voor in de plaats, die op hun beurt weer werden opgevolgd door parachutisten die bij Arnhem hadden gevochten. Op 23 november sneuvelde onze dorpsgenoot L. Martens bij een ongeluk met een wapen; hij werd met militaire eer begraven vanuit een volle kerk.

De voedselsituatie was nog steeds heel precair; daarom kregen de mijnwerkers tijdelijk een vrije dag. De beschikbare voedselhoeveelheid was ten enenmale onvoldoende voor de

zware arbeid die verricht moest worden. Een en ander hield in dat de zwarte handel weliger tierde dan ooit te voren. Onze bevrijders waren niet altijd de brave jongens, zoals wij dachten want in die tijd werden meerdere mensen opgelicht en raakten enkelen hun fiets kwijt die later in Stein te koop werd aangeboden.

De maand december was bijzonder onrustig, omdat er meer Duitse vliegtuigen in de lucht kwamen dan vroeger en het aantal vliegende bommen toenam. De Engelsen wisselden weer eens van plaats en nu kregen we Schotten van de 51^e Highland Divisie toebedeeld. Op 16 december gebeurde een dodelijk ongeval waarbij de 9-jarige Marieke Beckers werd overreden door een jeep die per ongeluk was gestart door spelende jongens. De begrafenis vond onder overgrote belangstelling plaats.

Op de avond van 17 december, het Ardennenoffensief van de Duitsers was net begonnen, was het weer onrustig in de lucht. Om 22.00 uur wierp een Duits vliegtuig, dat een half uur eerder in Düsseldorf was gestart, een paar lichtfakkels gevolgd door bommen af in de buurt van het Steinerbos waar

opslagplaatsen van de Engelsen lagen. De Engelse luchtafweer vuurde furieus en het Duitse vliegtuig werd geraakt waardoor het in brand vloog en met een steile duik naar beneden kwam om in het Lage Bos bij de "Kniensheuvel" te pletter te slaan. De bemanning van drie man kwam om het leven.

Doordat het Ardennenoffensief in de eerste dagen zo gunstig verliep voor de Duitsers, werd men bang dat ze zouden kunnen terugkeren. De Engelsen dachten ook aan deze mogelijkheid en beloofden aan mensen van het verzet, transport indien het zover zou komen dat men moest terugtrekken. Ondertussen werd langs de toenmalige Mijnspoorweg tussen Stein en Brunssum een opvangstelling geprojecteerd, waar men de Duitsers zou kunnen tegenhouden, indien ze bij Nieuwstadt zouden uitbreken, hetgeen best mogelijk was. De Schotten, die in Elstloo lagen, vernamen op Kerstavond dat ze op eerste Kerstdag naar de Ardennen zouden moeten vertrekken. Op de morgen van die Kerstdag begonnen ze doedelzak te spelen en whisky te drinken; en rond de middag kregen ze de kerstmaaltijd geserveerd door officieren van wie de meesten de kilt droegen. Dit was een oude traditie. Om ongeveer 5.00 uur in de vooravond, de meesten waren dronken, vertrokken ze naar het front. Het was een bijzonder trieste vertoning. Met deze Schotten vertrok het 30^e Korps in zijn geheel uit Zuid-Limburg en werd vervangen door het 13^e Korps. Korte tijd kregen we soldaten van de roemruchte 7^e Pantserdivisie (de "Dessertrats") die op hun beurt weer werden vervangen door een bataljon van de "Duke of Cornwall Light Infantry".

De overgang van het zo bewogen jaar 1944 naar 1945 verliep anders dan we hadden gedacht, want rond middernacht strooide een Duits vliegtuig een aantal brandbommen in de omgeving van de kerk en het kanaal. Een motorrijwiel van een Engelse militair brandde uit en de Duitser werd door afweervuur verjaagd.

Krantenkroniek van Berg aan de Maas en Urmond

Verzameld door H. Strijkers

1885

De Limburger Courier

31 maart: Z.M. heeft herbenoemd tot burgemeester van Urmond, den heer P.N. Strijkers.

10 juni: De heer W. Cannenburg van Ingen, predikant te Urmond, heeft zijn 30-jarig Evangelie-bediening herdacht.

23 juli: Uitslag van de verkiezing van raadsleden op 21 juli 1885.

Urmond. Herkozen de heer P.N. Strijkers. Nieuw gekozen de heer J. Schulp. **1 augustus:** Getal inrichtingen in Limburg, waar sterke dranken in 't klein worden verkocht: Urmond 19.

14 augustus: Te Urmond zijn vier woningen met stallingen, toebehoorende aan J. Salden, J. Leurs, H. Bervoets en B. Driessen in weinige uren in asch gelegd. Het verbrande is grotendeels verzekerd.

22 augustus: Tot behoorlijke inrichting van het lager onderwijs, is subsidie verleend aan Elsloo: f. 500,-, Mesch f. 140,- en Urmond f. 200,-.

3 oktober: De milicien-plaatsvervanger D. uit Urmond, die wegens het mankeren op de inspectie voor den militie-commissaris door den minister van oorlog is gestraft om 3 maanden onder de wapenen te komen en aan de oproeping daartoe niet voldaan noch aan het hoofd zijner gemeente kennis gegeven heeft van zijn vertrek naar elders, heeft zich donderdag bij de beschikking gesteld van den auditeur-militair in het 1ste militaire arrondissement te 's-Hage, om als deserteur voor den krijgsraad te worden terechtgesteld.

De Katholieke Limburger

25 juli: Uitslag van eenige gemeenteraadsverkiezingen in Limburg.

Urmond. Herkozen de heer P.N. Strijkers. Nieuw gekozen de heer J. Schulp. **14 augustus:** Urmond, 11 augustus. Gisteren namiddag, omstreeks half drie ure, ontstond in deze gemeente door eene onbekende oorzaak plotseling brand, die zich snel uitbreidde en 5 woonhuizen, benevens schuren en stallen in asch legde. Door de verenigde werking der brandspuiten van Urmond en Stein was men omstreeks 5 ure den brand meester en was 't gevaar voor drie andere woningen, die reeds hadden vuur gevat, geweken. Was men in de pogingen om deze huizen te behouden niet geslaagd, dan ware misschien

een groot aantal huizen, benevens 't klooster der Eerw. Paters Conventuelen door de vlammen vernield worden.

Eene koe, twee schapen en twee jonge varkens kwamen in de vlammen om. Van de meubelen werd veel gered, doch vele veldgewassen zijn verloren gegaan; terwijl slechts twee huizen tegen brandschade waren verzekerd.

1886

De Limburger Courier

5 oktober: Tot pastoor benoemd te Urmond den eerw. heer Smeijers, thans rector te Tungalroy.

3 november: Z.M. heeft met ingang van 1 oktober j.l. pensioen verleend aan den weleerw. heer P.H. Kamps, R.K. geestelijke en desservant bij de parochie te Urmond, ten bedrage van f. 450,-.

1887

15 februari: Urmond, 14 febr. Tot onderwijzer aan de openbare school alhier is benoemd de heer W. van Mulken, van Stein.

23 maart: Urmond-Berg, 22 maart. Vrijdag j.l. herdacht, onder algemeene deelneming zijner parochianen, de Weleerw. Heer Pastoor Op de Kamp, zijn zilveren priesterfeest.

21 juli: Uitslag der periodieke verkiezing van Raadsleden op 19 juli 1887. Urmond. Herkozen de heeren M. Cosemans en H. Kurvers. Herstemming tusschen de heeren W. Cörvers en P.Th. Demandt.

6 augustus: Urmond, 5 aug. Bij de herstemming van een lid voor den gemeenteraad alhier tusschen de heeren W. Cörvers en P.Th. Demandt, werd de eerstgenoemde gekozen.

19 november: Gebrek aan geneeskundigen. Op de staatsbegroting van 1887 is voor het eerst een post uitgetrokken om in gemeenten, waar gebrek bestaat aan geneeskundige hulp, door subsidiën de vestiging van artsen en vroedvrouwen te bevorderen. Die subsidiën zijn aldus verleend. Voor de vestiging van vroedvrouwen: eene van f. 100,- aan o.a. Urmond.

17 december: Bij Kon. besluit van 14 nov. is ten behoeve van het lager onderwijs, boven en behalve de vergoeding van 30 pct, eene subsidie verleend aan de volgende gemeenten in Limburg: Sint Geertruid f. 800,-, Heel en Panheel f. 150,- en Urmond f. 200,-.

Blijkens het verslag van het geneeskundig staatstoezicht in Limburg over het 2de halfjaar 1887 werd als schadelijk voor de gezondheid de openbare scholen te Urmond en te Neer afgekeurd.

Monumentale en beeldbepalende panden in de Gemeente Stein (III)

A. Peters, Stichting Geschiedkunde Maaskèntj en
L.H. Schreurs, Sectie Geschiedenis en Genealogie

De kapel van Catsop

In 1848 bouwden de inwoners van Catsop (uit restmateriaal van de bouw van de St. Augustinuskerk), de monumentale kapel op de driesprong Daalstraat, Op den Dries en Het Einde.

Initiatiefnemer en grote steun was het echtpaar Van Hees-Engelen, de toenmalige bewoners van de Hof van Catsop¹.

Volgens de overlevering was Anna van Hees gefascineerd door de legende van Winandus, hetgeen in de muurschilderingen van de kapel tot uiting komt. Deze gegevens zijn uit diverse eerdere publikaties min of meer bekend. Minder bekend is de historie van de kapel, die aan de huidige voorafging en van de plaats waar zij staat. Ook over de bouwkundige gegevens is weinig gepubliceerd.

Historie (A. Peters)

Situering:

De plaats van een kapel werd in vroeger tijden niet willekeurig gekozen. Een kapel had een functie en de situering diende hier zo goed mogelijk bij aan te sluiten. Ook in Catsop is de plaats voor de kapel niet willekeurig bepaald. Zij is in oorsprong een Mariakapel (Winandus verschijnt pas bij de bouw van de huidige kapel).

Mariakapellen vindt men veel langs of in velden. Het waren rustplaatsen voor de processies, die door de velden trokken om de zegen over gewassen en vee af te smeken.

Dat deze bedehuisjes aan Maria gewijd zijn is niet verwonderlijk, aangezien zij het christelijk vruchtbaarheidssymbool bij uitstek is. In de middeleeuwen nam de verering van Maria een hoge vlucht.

Uit deze tijd dateren ook de meeste kapellen te harer ere. Het feit dat de kapellen vaak langs oude doorgaande wegen staan, wordt gekoppeld aan een functie t.b.v. devote reizigers. Toch is dit, volgens ons, niet de hoofdreden van situering. De doorgaande wegen, die de velden begrensd en doorsneden, kruisten vaak wegen uit de nederzettingen naar de velden. Zo'n kruispunt nabij de velden maakte dit uitermate geschikt voor de bouw van een kapel.

Zo stond er bijv. op de kruising van de oude Gemeyn Heerstraat met de hoofdroute uit Elsloo naar de velden en heide (nu de hoek Heerstraat/Sta-

tionsstraat) ook een reeds in 1570 vermelde Mariakapel².

Aen het Veltgaet.

Ook te Catsop stond bij de toegang tot de oudste velden een Mariakapel. Deze toegang lag echter niet langs de doorgaande weg naar Maastricht maar oostelijker.

Dit punt waar de Daalstraat en Op den Dries samenkomen werd vóór 1800 "het Catsopperveltgaet" genoemd³.

Het Catsopperveld (velden met de plaatsnaam worden tot de oudste velden gerekend) lag tussen het Seeckendaal en de Horst, ten oosten van de nederzetting.

Het Einde (toen "aen het Veltgaet" geheten³) vormde de toegang tot dit veld en het begin van een weg over de Horst naar Valkenburg. Vandaar de plaatsing van een Mariakapel juist op dit punt.

Dubbele functie.

In de eerste helft van de 16de eeuw wordt reeds punt het bestaan van een Mariakapel op dit punt vermeld. De stichtingsdatum dient echter veel verder terug gezocht te worden. (Misschien had ook deze kapel nog een voorganger?). De kapel kent in de archieven³ een tweetal aanduidingen: "Marya Huysken" en "Beldhusken"⁵.

In 1737 wordt de kapel zeer devoot omschreven als "Het capelleken van de Heylige Moeder Goots Maria"⁶.

In de aanduiding "beldhuysken" komt een andere functie van de kapel naar voren nl. zetel van een bel of klokje. Een dergelijke bel had niet alleen de functie van verwelkomer van de processie, maar was tevens de alarmbel voor Catsop.

In vroegere onzekere tijden was het bij brand of onraad zaak om snel te handelen. Om dan alle weerbare mannen op te roepen luidde men de bel. Hierop diende iedereen (verplicht) zich spoorsslags te verzamelen, teneinde het gevaar gezamenlijk te lijf te gaan. Aan de aanwezigheid van deze bel dankt de kapel een andere naam nl. "Bluuske", een samentrekking van bel-huuske.

De oude plaats.

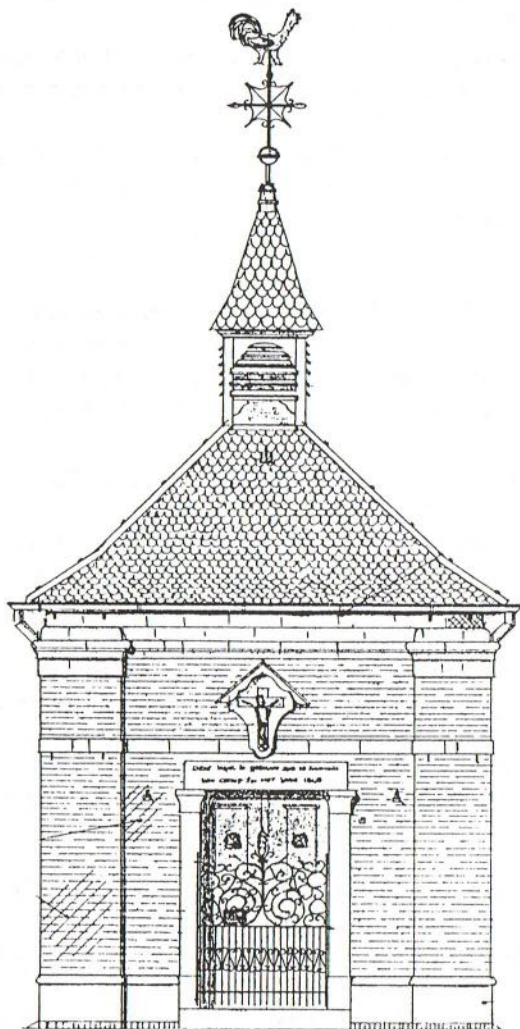
De oude kapel stond hoogstwaarschijnlijk op dezelfde plaats als de tegenwoordige. In 1732 grenst nl. de moeshof van de Hof van Catsop bij de kapel ten oosten (Daalstraat) en zuiden (Op den Dries) aan de straat. Tussen de moeshof (gelegen vóór de hof) liep dus ook toen al de weg⁷.

Ook op een oude kadasterkaart (SGM-kaartarchief) van rond 1820 staat de oude kapel op de plaats van de huidige, midden op de splitsing.

Huidige betekenis.

De huidige kapel is niet alleen als gebouw een kostbaar monument, maar vertegenwoordigt tevens op deze plaats de eeuwenlange devotie, van generaties Catsoppenaren en passanten, tot Maria.

Deze devotie heeft zich tot op de dag van vandaag gehandhaafd, gezien de verzorging en staat van de kapel en haar plaats in de Catsopse gemeenschap.

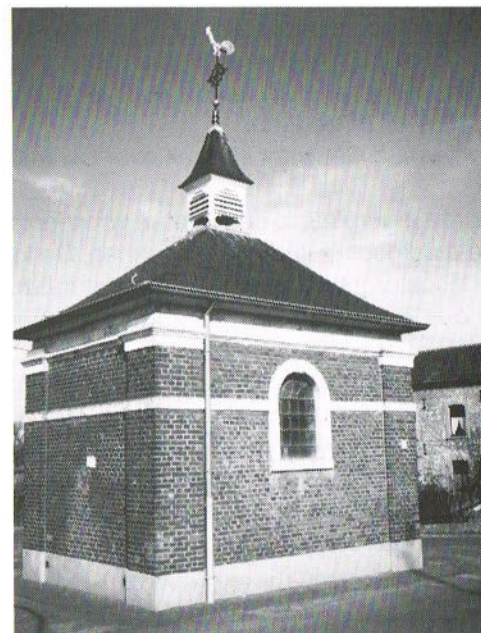

Bouwkundige gegevens (L.H. Schreurs)

De kapel is gebouwd in veldbrandstenen en het metselverband is klezorenverband⁸. Als versierend element ter onderbreking van het metselwerk heeft men mergelblokken gebruikt.

De plint is van hardstucadoorwerk en is in de kleur van Naamse steen⁸ geschilderd. De deuren zijn neoclassistisch en voorzien van zwarte gietijzeren versieringen, de z.g. judas of kijk-uit.

De deuromlijsting bestaat uit een onderdorpel waarop een tweetal neuten staan. Hierop zijn de doorgaande stijlen bevestigd, waarop tevens twee aparte consoles zijn geplaatst. Op de consoles is de latei gesteld die van de volgende tekst is voorzien: "De kapel is gebouwd door de inwoners van Catsop in het jaar 1848." De tekst is goudkleurig beschilderd. Het materiaal van de deuromlijsting is Naamse steen⁸.

Boven de toegangsdeuren hangt een kruis met een Christusbeeld onder een houten afdakje.

In de linker- en de rechterzijgevel zijn boogvensters gemaakt. De omlijsting van de vensters is uitgevoerd in mergelblokken, terwijl de sluitsteen van een eenvoudig profiel is voorzien. De onderdorpel van de vensters is van hardstucadoorwerk en in de kleur van mergel geschilderd.

Ter onderbreking van het metselwerk heeft men op de aanzethoogte van de rondbogen rondom een laag mergelblokken verwerkt. Als beëindiging van het metselwerk heeft de eerste laag mergelblokken een rond vooruitspringend profiel. De rest van het mergelmetselwerk springt terug en eindigt in gewone rechte mergelblokken.

Het dakvlak is van het type tentdak, waarop als beëindiging een houten torentje met galmborden staat. Het dakvlak en het torentje zijn bedekt met Franse leien uit de plaats Angers, de dekking is als maasdekking uitgevoerd. (Leisteen dat gebruikt wordt voor dakleien wordt in ondergrondse mijnen gewonnen¹¹).

In het torentje hangt een scheepsbel die als klok dient. De torenspits is afgewerkt met een bol met smeedijzeren kruis; als extra versiering staat hier nog een weerhaan bovenop. De bol en weerhaan zijn bekleed met bladgoud.

Wanneer de zon hoog aan de hemel staat en zijn stralen op de met bladgoud beklede weerhaan schijnen, lijkt het net of de haan daarboven staat te pronken als een pauw. Het is, of hij dan iets apart over zich krijgt en een blik vol zelfvertrouwen heeft als wil hij zeggen:

“Mensen van Catsop, vrees niet want ik waak over Uw hele gemeenschap”.

Tegen de geprofileerde muurplaat is een houten voorziening gemaakt om de gootbeugels van de mastgoot te kunnen bevestigen. De kapel is van binnen gestucadoord. Het kloostergewelf bevat een viertal muurschilderingen, die betrekking hebben op de legende van Winandus (zie Heemkundesnippers Maasstreek nr 9).

De rondboogvensters zijn van binnen in glas en lood gemaakt. De vloer in de kapel is van Naamse steen die diagonaal gelegd is; verder staat in de kapel een Mariabeeld. Wanneer de deuren geopend zijn, ziet men een ijzeren hekwerk ter afsluiting van de ingang. Men kan zien dat de maker van dit ijzeren siersmeedwerk een bekwaam vakman was en zijn liefde voor het vak in dit smeedwerk tot uitdrukking bracht.

Toelichting:

1: voor een toelichting op deze woorden zie: Monumentale en beeldbepalende panden in de gemeente Stein (I en II), in Heemkundesnippers Maasstreek nrs 7 en 8.

Judas of kijk-uit: een getralied venstertje in of naast de ingangseur.

Latei: een houten, stenen of ijzeren balk die een venster, ingang of andere opening van enige breedte overspant en tevens het bovenliggend muurwerk draagt.

Rondboog: hierbij zijn binnen- en buitenbooglijnen halve cirkels.

Tentdak: een schilddak waarbij de vier dakschilden in een punt samenkomen; de vier schilden zijn alle driehoekvormig.

Muurplaat: een houten balk die plat op de buitenmuur gelegd wordt. Zij dient om het metselwerk af te sluiten en tevens om er de kapconstructie op te bevestigen.

Kloostergewelf: een gewelf over een veelzijdig grondvlak, waarbij de gewelfvelden elkaar zodanig doorsnijden, dat aan de onderzijde van het gewelf verdiepte graten ontstaan.

Literatuur:

1. *De Schakel*, dd 6-6-1984
2. *RAL, Maastricht; Archieven van de Vrije Rijksheerlijkheid Elsloo*, 252
3. *RAL, Maastricht; Archieven van de Vrije Rijksheerlijkheid Elsloo*, 343
4. *RAL, Maastricht; Archieven van de Vrije Rijksheerlijkheid Elsloo*, 349
5. *RAL, Maastricht; Archieven van de Vrije Rijksheerlijkheid Elsloo*, 239
6. *RAL, Maastricht; Archieven van de Vrije Rijksheerlijkheid Elsloo*, 353
7. *Kaart*, in bezit van SGM
8. *Korevaar Dr Ir A., Bijls Ir A., Gout Ir M. en Stijnen L., Bouwkundige encyclopedie, deel 1 (A-K), deel 2 (L-Z)*
9. *Gegevens Architectenbureau, Ir H.M.J. Palmen b.i. B.N.A.*
10. *Jellema R., Meischke Ir M.C.A. en Mulder Ir J.A., Bouwkunde dl 1 en 2*
11. *Francot H. en Vancleef J., Stijlvol Maaseik.*

Keurmeesters

E. Erkens, Stichting Geschiedkunde Maaskèntj.

In vroeger tijden hadden de keurmeesters ongeveer dezelfde functie als onze tegenwoordige ijkmeesters en inspektors van de Keuringsdienst van Waren; zij waren bij wijze van spreken hun voorlopers.

Het uitoefenen van hun functie verliep niet altijd zonder problemen; als voorbeeld daarvan een gebeurtenis in Elsloo.

Op 14 juni 1616 kwamen de keurmeesters Ghierken (oude naam voor Gerard) Beckers en Claes Vaessen bij de momber (plaatsvervanger van de heer), genaamd Heijrick de Beer, klagen dat ze in opdracht van de schepenbank (n.b.!) een "helfken" (1/2-litermaat) hadden moeten gaan kapotslaan, omdat zijn maat 'n te kleine inhoud had.

Na gedane arbeid werden ze echter door Claes Notten beledigd met de woorden: "Ghij moecht met mich neet doen, why ghij met mijnen oem Crijnis gedaen hebt; denen sett ghij sijn bier aef doer haet ende nijedt". Hiermee bedoelde Notten dat keurmeesters bij het uitoefenen van hun beroep zijn inmiddels overleden oom gechanteerd hadden, namelijk om bij hem gratis bier te kunnen drinken!

Onze zwaar beledigde keurmeesters vroegen aan de momber van de heer genoegdoening door middel van gerechtelijke stappen of hen te ontslaan van de keurmeesterseed.

Omdat beledigingen in die tijd altijd de kassa deden rinkelen, werd voor de eerste oplossing gekozen. Claes Notten bevestigde bij ondervraging dat hij dit alles had gezegd. Een makkie dus! Op 24 oktober 1616 nam de schepenbank het besluit, gezien de eigen verklaring van Claes, dat hij schuldig was en dat het oordeel bij de volgende samenkomst van de schepenbank zou worden uitgesproken. Bij het verlaten van de rechtszaal sprak Claes openlijk de volgende woorden tegen de momber van de heer: "Doe bist een rabaut" en terwijl hij zich in zijn handen sloeg eraan toevoegde: "Compt daer ut, ich sal dich well hebben, ich sall dich sus ende soe tracteren, ich woerde eerlijcker van hier scheijden, als du als momber hier comen bist".

Na deze beledigingen werd besloten Claes te arresteren. 's Avonds om elf uur werd hij door luitenant, tevens schout, Houb Sassen, geassisteerd door de momber zelf en de gerechtsbode, uit zijn huis gehaald en opgesloten in het huis van de gerechtsbode. De gevangene kreeg wel het recht om op borgtocht vrij te komen dan wel, wat hier gebeurde, dat een of meer personen zich borg stelden voor de boetes en andere kosten die zouden moeten worden betaald. Dit gebeurde door zijn oom Jan Dullens, zoon van Crijnis zaliger, de

vader van Jan Notten en uiteraard ook Claes z'n huisvrouw: allen stelden zich in hun persoon en met hun goederen borg. Hierna werd Claes vrijgelaten.

Uit deze gebeurtenissen blijkt wel het nuchtere verstand van onze voorouders, die hun tijd en geld beter konden gebruiken dan het te steken in het dure gevangeniswezen met alle kosten zoals bewaking en driemaal per dag goed eten, terwijl ze zelf blij waren de maag vol te krijgen. De straffen waren dan ook: lijfstraffen, geldboetes, verbanning of een combinatie daarvan.

Het vluchten van de verdachte was eigenlijk wel de voordeligste oplossing, omdat men dan de eventuele hulp van de beul niet hoefde te betalen en de eigendommen meteen onder de hamer konden worden gebracht.

Het straffen was dus in tegenstelling tot heden ten dage best lonend!

Op 7 november 1616 kwam de schepenbank voor de laatste keer bijeen in deze zaak. Onze Claes moest beloven de keurmeesters niet meer te beledigen, letterlijk: "sich sall wachten sullijcke oft diergelijcke woerden meer te spreken".

Als verzoening van de heer (dus kassa!) moest Claes, buiten de andere kosten zoals gerechtskosten, vijftig Brabantse guldens betalen, hetgeen een ferm bedrag was in die tijd. Onze Claes zal nog heel wat juiste "helfkens" hebben moeten uitschenken om dit verlies op te vangen!

Aanvulling

Aanvulling op de publikatie "Oude grafstenen III" in de Heemkundesnippers nr 5 (oktober 1988, pag. 14).

Op de gepubliceerde grafsteentekst van zijn echtgenote wordt onze keurmeester Gercken (=Ghiercken) Beckers vermeld. Hij is vermoedelijk de zoon van de in 1561 gehuwden Hencken Beckers en Metten Saepers (=Scheppers), die afkomstig was van Schinnen. Ghiercken Beckers overleed op 12 oktober 1629 te Elsloo.

Bron:

1. RAL, Maastricht; Archieven van de Vrije Rijksheerlijkheid Elsloo, 8

De Bodem (I)

Löss, de make-up van Zuid-Limburg

P. v. Os, Sectie Geologie

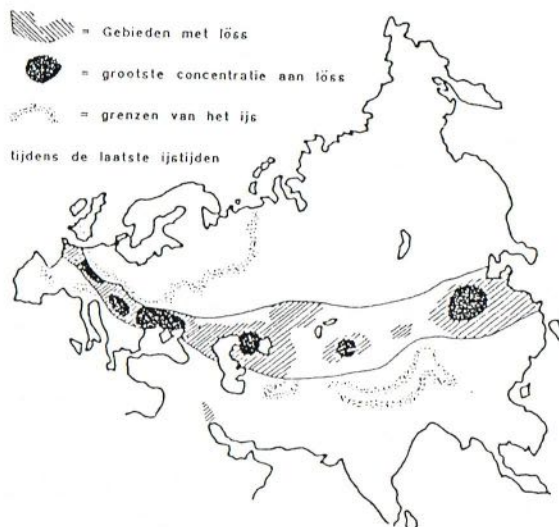
INLEIDING

Löss, dat als een zachte dikke deken het overgrote deel van Zuid-Limburg bedekt, is een zeer merkwaardige en bijzondere grondsoort.

Het is verspreid over uitgestrekte gebieden van de aarde in laagdikten van enkele dm's tot ca. 600 m plaatselijk in China (zie kaartje 1).

Kaartje no 1

Het verspreidingsgebied van LÖSS in Europa en Azië

Uit de historie blijkt dat de lössgronden door hun vruchtbaarheid een grote invloed hebben gehad op de ontwikkeling en beschaving van de mensheid. De eerste landbouwvolken in onze streken, de Bandkeramiekers, vestigden zich bij voorkeur op de lössgronden. Uit ervaring kenden zij de vruchtbaarheid van deze grondsoort; daarnaast was de löss bedekt met uitgestrekte bossen, zodat bouw materiaal voor hun behuizing voorhanden was.

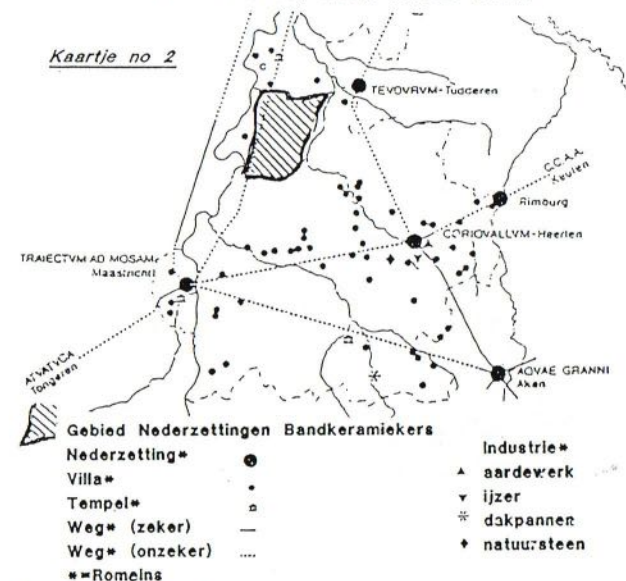
Verder was de löss geschikt voor de fabricage van hun zo typerend aardewerk. Het Zuidlimburgse land en de aansluitende Belgische en Duitse

lössgebieden zijn daardoor al in een zeer vroeg stadium in cultuur gebracht.

Toen de Romeinen zich hier vestigden, was de streek reeds tamelijk dicht bevolkt en zij breidden het areaal landbouwgronden nog belangrijk uit. Kaartje 2 geeft een overzicht van de lokaties in Zuid-Limburg, waar sporen van Bandkeramische en Romeinse bewoning en nijverheid zijn aangetroffen. Ook gaf de löss het land zijn zachtgolvend karakter, een rijke flora en fauna, vruchtbaarheid, grondstof voor baksteen, en holle wegen en graften. Kortom, de löss heeft land en volk sterk beïnvloed.

LBK- en Romeinse nederzettingen in Zuid-Limburg
(b.w.n. Renes 1988; Grooth-Verwers 1984)

Kaartje no 2

HET ONTSTAAN, HERKOMST EN AFZETTING VAN LÖSS

Eerst iets over de naam LÖSS (LOESS). De meest gangbare opvatting is dat de naam afkomstig is van het Duits-Zwitsers woord losch=locker, dat los of luchtig betekent. Over löss bestaat wereldwijd een uitgebreide literatuur. De eerste verhandeling over löss verscheen in 1821 en de wetenschappelijke discussie over het ontstaan van löss kwam goed op gang na 1877, toen Von Richthofen zijn stelling, dat löss een windafzetting was, in de openbaarheid bracht.

Inmiddels zijn er duizenden boeken en artikelen over löss geschreven. Dat löss geen gemakkelijk geologisch te verklaren verschijnsel was, blijkt bijv. uit het proefschrift van de Nederlander Jan Henri Druif uit 1927, waarin reeds

meer dan 20 theorieën over het ontstaan van löss werden genoemd. Druif definieerde löss in zijn proefschrift als volgt: "Löss is die term in de reeks der normale klastische (= bestanddelen als vaste deeltjes getransporteerd), kwartsrijke sedimentgesteenten, welke gekarakteriseerd is door een korrelgrootte maximum tusschen 0.05 en 0.01 mm".

Tevens geeft hij in zijn conclusies aan dat de löss een windafzetting moet zijn en wijst hij op de grote mineralogische overeenkomst tussen löss en keileem (een tijdens de ijstijden gevormde afzetting).

Een geheel andere theorie over het ontstaan van löss is o.a. door de bekende Nederlandse geoloog F.H. van Rummelen naar voren gebracht.

Van Rummelen is langdurig werkzaam geweest op het Geologisch Bureau te Heerlen (1908-1958) en kende Zuid-Limburg als zijn broekzak.

Hij stelde dat löss een verweringsprodukt van de krijtafzettingen uit de directe omgeving is. Jarenlang zijn in de vakliteratuur felle discussies gevoerd tussen de aanhangers van beide genoemde theorieën.

In de daarop volgende 60 jaar is de stelling, dat löss een eolische (=windafzetting) is, verder uitgewerkt en onderbouwd.

Momenteel wordt er een onderscheid gemaakt tussen CONTINENTALE löss, die men vindt aan de lijzijde van en die afkomstig is uit de woestijnen, en GLACIALE löss (=betrekking hebbend op de ijstijden), die afkomstig is van de tijdens de laatste ijstijden drooggevalen zee- en riviervlakten.

Volgens de Nederlander H.J. Mucher (1973) is de Zuidlimburgse löss afkomstig uit het tijdens de laatste ijstijden drooggevalen Noordzeebekken en vandaar door westelijke winden in onze richting meegenomen.

Uit de zee- en glaciële afzettingen op bovengenoemde vlakten werden de kleinere deeltjes opgenomen en hoog in de lucht door de wind meegevoerd. De afzetting kan dan hebben plaatsgevonden in vochtige, spaarzaam begroeide heuvelachtige gebieden.

Deze voorwaarden voor de afzetting waren in Zuid-Limburg aanwezig. Zie kaartje 3, dat een overzicht geeft van de Zuidlimburgse löss.

Bewezen is dat in de huidige tijd in Alaska op dezelfde wijze löss wordt gevormd met een sedimentatiesnelheid van ca. 1 meter per 800 jaar. Onder de vele andere hypothesen en theorieën over het ontstaan van löss wil ik u een wel zeer bijzondere niet onthouden. In 1976 brengt de Oostenrijkse geofysicus Otto Heinrich Muck de recente lössafzettingen in verband met de inslag van een biljoenen ton zware planetoïde in de Atlantische Oceaan. In zijn boek "Atlantis" stelt hij dat ca. 8500 v. Chr. ten gevolge van bovengenoemde inslag niet alleen het legendarische eiland Atlantis werd vernietigd, maar ook door de daarop volgende erupties gigantische as- en stofwolken vrijkwamen. Deze as- en stofwolken veroorzaakten zondvloedachtige regens, die het

eruptiemateriaal op het Europese en Aziatische vasteland deponeerden. Of zulk een natuurramp, direct of indirect, heeft bijgedragen tot de lössvorming, is op z'n minst een interessante hypothese.

LÖSS in Zuid-Limburg Kaartje no 3

DE SAMENSTELLING EN EIGENSCHAPPEN VAN LÖSS

De momenteel geldende omschrijving van löss kan als volgt worden samengevat: löss is in oorsprong een door de wind aangevoerd, meestal ongelaaagd, okerkleurig, geelbruin soms grijsig sediment met een korrelgrootte en mineralogische samenstelling zoals in onderstaande tabel A wordt aangegeven. (De waarden in onderstaande tabel kunnen variëren naar de plaats van herkomst).

TABEL A: de samenstelling van löss

KORRELGROOTTE:	MINERALOGISCHE SAMENSTELLING:
0 tot 0.002 mm: 13%	Kwarts: 40 tot 80%
0.002 tot 0.016 mm: 11%	Veldspaten: 15 tot 20%
0.016 tot 0.05 mm: 68%	Glimmers: 2 tot 10%
0.05 tot 0.105 mm: 7%	Kalk: 0 tot 20%
0.105 mm: 1%	Kleimineralen: 5 tot 10%

In de reeks van klastische gesteenten bevindt löss zich wat korrelgrootte betreft, tussen klei en zand in. (Klei kleiner dan 0.002 mm, löss van 0.002 tot 0.064 mm, zand van 0.064 tot 2 mm, grind van 2 tot 64 mm en stenen tenslotte meer dan 64 mm doorsnede). Löss heeft een zeer grote cohesie en onderlinge wrijving van de deeltjes en kan daardoor steile wanden vormen; het heeft een

groot waterbindend vermogen en een capillaire stijghoogte van vele meters. Löss bevat direct na de afzetting een hoog kalkgehalte van ca. 7 tot 20%.

De dikte van de afzettingslaag varieert in Zuid-Limburg meestal van enkele meters tot op sommige plaatsen 15 à 20 meter. Op dit oorspronkelijke lösspakket is na verloop van tijd een weelderige begroeiing van loofbos met een lichte onderbegroeiing ontstaan. Door de inwerking van humuszuren begon het bovenste gedeelte van de lösslaag te ontkalken en nam de verwerking van de kleimineralen een aanvang.

Het gevolg hiervan was, dat de opgeloste kalk en de verweerde kleideeltjes met het regenwater de bodem inzakten en een typerende bodemstructuur ontstond (zie fig. 1).

Hierin wordt in het bovenste gedeelte van het C2-profiel het verschijnsel LÖSSPOPPETJES aangegeven. Zij bestaan uit holle afgeronde kristallisaties van kalk. Ze zijn enkele cm's groot en lijken met enige fantasie op poppetjes. De kalk waaruit ze bestaan is afkomstig uit de bovenliggende lagen.

TYPISCHE LANDSCHAPSVORMEN VAN LÖSS

Iedereen, die wel eens een kelderruimte of een put heeft gegraven, weet uit ervaring dat de wanden van löss tot op grote diepte loodrecht en ongestut overeind blijven. Dit wordt veroorzaakt door de bovengenoemde grote samenhang van de lössdeeltjes. In het landschap komt deze eigenschap tot uiting in de vorming van HOLLE WEGEN en GRAFTEN.

Een holle weg is een verschijnsel dat ontstaan is door het toedoen van de mens. Oorspronkelijk kunnen het stroomgeulen zijn geweest of paden die tijdens overvloedige regenval zijn uitgesleten en door de mensen verder zijn gebruikt als transportwegen. Ze lopen vaak loodrecht op de hoogtelijnen van het landschap, dus van de plateau's naar de dalen.

Steilranden op hellingen in het landschap worden graften genoemd. Graften zijn ontstaan door erosie, gevolgd door afzetting van het afgespoelde materiaal tegen een vegetatierand of een andere oneffenheid lager op de helling. Beneden aan deze rand, vaak in de vorm van houtopstand, vond eveneens erosie plaats, zodat het hoogteverschil nog meer toenam.

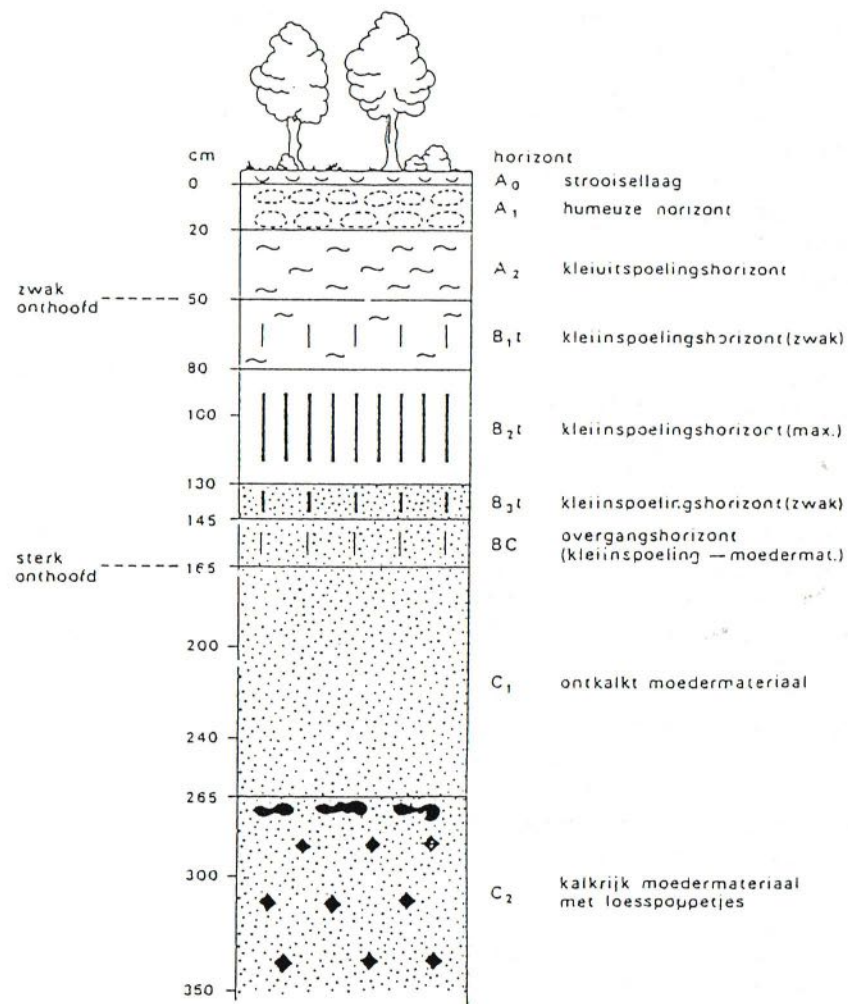
De hoogte van de aldus ontstane steilranden kan variëren van 1 tot 5 meter, de lengte van enkele meters tot 100 meter en meer. De hellingshoek kan loodrecht zijn.

Het uiterlijk van de hellingen veranderde daardoor van een glooiend tot een trapvormig profiel. Het ontstaan van de graften is door de mens beïnvloed om erosie van de hellingen tegen te gaan.

In Elsloo (Catsop) zijn enige fraaie vormen van holle wegen te zien: o.a de Eykskensweg, de Horsterweg en Lindenstraat. Graften zijn te zien langs de

Een volledig ontwikkeld grondprofiel in kalkrijke löss onder bos

n. H.J. Mucher

Figuur no 1

Sickendaalweg, ook in Catsop gelegen. (In de Heemkundesnippers Maas-streek nr 1 is in het artikel "Geologische wandeling rond Catsop" een kaartje gevoegd, waarin bovengenoemde landschapsvormen zijn aangegeven).

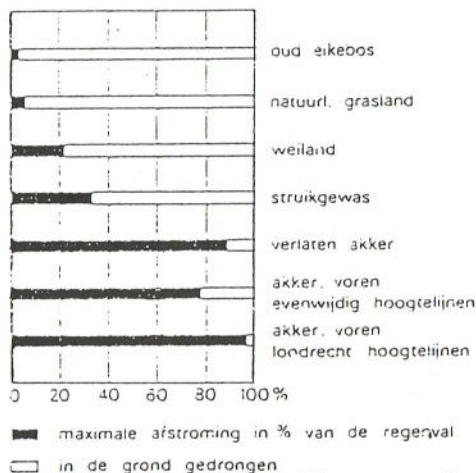
LÖSS-EROSIE

Een van de minder aantrekkelijke eigenschappen van löss is de grote erosie-gevoeligheid waardoor van de braakliggende onbegroeide hellingen grote hoeveelheden löss kunnen afspoelen, die dan als modderstromen overlast in de dorpen dalwaarts kunnen veroorzaken.

Het zal duidelijk zijn, dat dit verschijnsel zowel de landbouwers, die hun vruchtbare bovenlaag zien verdwijnen, als de dorpsbewoners, die hun straten vol modder krijgen, grote zorgen baart.

Berekeningen door deskundigen van de Rijksuniversiteit Utrecht komen uit op een huidige gemiddelde erosie van ca. 15 ton slib per jaar. Bij een totaal erosiegevoelig areaal van ca. 20.000 hectaren, betekent dit dat er jaarlijks 300.000 ton löss van de hellingen stroomt!

RELATIE TUSSEN DE AARD VAN HET
OPPERVLAK VAN DE BODEM EN DE
AFSTROMING VAN WATER
(n. Pannekoek 1974)

Figuur no 2

In fig. 2 zijn de factor begroeiing en de invloed van de manier waarop een helling beploegd wordt, in verband gebracht met de afstroming van het regenwater.

Speciaal in China hebben de ontbossing en ontginning van de graslanden door de grote behoefte aan landbouwgrond aanleiding gegeven tot zeer sterke bodemerosie met name in het lössgebied. De Hoangho (=Gele Rivier) bevat daardoor een enorm gehalte aan löss.

De rivier ligt door de grote sedimentatie in haar eigen bedding op vele plaatsen en over grote afstanden boven het omringende land, met als gevolg veelvuldige dijkdoorbraken en desastreuze overstromingen. Het zal duidelijk zijn dat in dit kort bestek een aantal aspecten van de löss niet of onvoldoende tot hun recht zijn gekomen. Belangstellenden zijn bij de Sectie Geologie van de Heemkundevereniging Maasstreek altijd van harte welkom voor nadere informatie en literatuur over dit onderwerp. (elke donderdag vanaf 20.00 uur in het verenigingsgebouw boven de Openbare Bibliotheek te Elsloo).

Literatuur:

1. *Druij J.H., Over het ontstaan der Limburgse löss in verband met haar mineralogische samenstelling (1927)*
2. *Muchner H.J., Enkele aspecten van loess en zijn noordelijke begrenzing in het bijzonder in Belgisch en Nederlands Limburg en het daaraan grenzende gebied in Duitsland (1973)*
3. *Paulussen R.P.A., Bodemerosie in Zuid-Limburg; een historische benadering (1987)*
4. *Pannekoek A.J., Algemene Geologie (1974)*
5. *Muck O.H., Atlantis, nieuwe feiten over een eeuwenoud raadsel (1976).*

Daslook: *Allium Ursinum*.

A. Duijsters, Sectie Geologie.

Als het daslook bloeit, hetgeen meestal in mei, maar ook wel in april het geval is, kan men dit door de sterke uiengeur al op afstand gewaarworden. Wanneer de plant afsterft, wordt deze geur nog doordringender. Het daslook is dan ook een van de vele uiensoorten.

De bloeistengel is 20-40 cm hoog en de witte stervormige bloemen staan in een scherm bijeen. De twee bladeren zitten aan de voet van de plant en hun basis vormt het kleine en smalle bolletje. Het bijzondere van de bladeren is dat de onderkant van het blad naar boven gekeerd is; deze is ook donkerder van kleur dan de bovenzijde. De bladeren hebben duidelijke nerven die in de lengterichting lopen. Het daslook bloeit pas in zijn vijfde jaar; de planten worden zelden ouder dan zeven of acht jaar. De voortplanting geschiedt vooral door zaad dat overvloedig wordt gevormd en maar heel beperkt door middel van nevenbolletjes.

Het daslook komt in heel Europa voor met uitzondering van het hoge noorden.

In Nederland komt de plant van nature voor in Zuid-Limburg en vermoedelijk ook in de duinstreek tussen Den Haag en Bergen. Het daslook is vroeger tezamen met andere bolgewassen veel aangeplant in parken rond buitenplaatsen, waar het zich goed handhaaft. Dergelijke planten noemt men Stinse flora. Het woord Stinse of Stins komt uit het oudfries en betekent: stenen huis.

Vanaf 1400 werden in het noorden van ons land versterkte stenen huizen gebouwd, meestal op kunstmatige heuvels. Deze versterkingen werden "Stins" genoemd, het waren de enige stenen huizen. Rond deze huizen werden soms

uitheemse planten aangeplant die later min of meer verwilderden. Toen er onderzoek naar deze flora werd gedaan, werd ze Stinse flora genoemd. Ook voor andere soortgelijke flora's rond buitenplaatsen in andere delen van ons land wordt ook de naam Stinse flora gebruikt. Enkele Stinse planten zijn echter in Zuid-Limburg inheems, zoals daslook, gele anemoon, vingerhelmbloem, gevlekte aronskelk en lievevrouwenbedstro.

Het daslook is een echte bosplant, ze groeit op voedselrijke, kalkrijke, humusrijke, losse en vochtige grond. In Zuid-Limburg kan de plant grote percelen in loofbossen bedekken, vooral aan de voet van kalk- en lösshellingen, waar het door erosie samengespoeld materiaal zich verzamelt. Verder moet er aan de oppervlakte of op geringe diepte stromend water aanwezig zijn. In het Bundersbos komen zowel in het Hoge Bos als in het Lage Bos plaatsen voor, die aan deze voorwaarden voldoen: löss op de helling, een laag humus en stromend water dat veel kalk bevat. Hier groeit het daslook dan ook massaal. Het daslook verdringt vaak andere bosplanten, waarschijnlijk zowel door het uitscheiden van bepaalde stoffen als door zijn grote massa. Wel kunnen na het afsterven van het daslook zich zomerplanten ontwikkelen op de plaats van het daslook, zoals bosandoorn en groot heksenkruid. Helaas ook vaak de grote brandnetel; dit komt doordat het daslook veel nitraat in haar bladeren opneemt en opslaat. Dit nitraat komt bij het afsterven weer vrij hetgeen gunstig is voor de grote brandnetel en het kleeftkruid.

Het daslook is in Nederland een beschermde plant; buiten Zuid-Limburg is het zeer zeldzaam.

De voedingswaarde van het daslook komt overeen met die van andere looksoorten zoals ui, prei en bieslook (*allium* = look).

De naam daslook (*Allium ursinum*) wordt al in de 17de eeuw gebruikt. Men vermoedt dat de naam is ontstaan omdat het daslook in bossen groeit waar ook vaak dassen hun holen maken. Ook de soortnaam *Ursinum* duidt waarschijnlijk hierop, want vroeger kwamen ook beren in deze bossen voor. *Ursinum* betekent "van de beren". In andere landen o.a. Duitsland wordt de plant Berenlook (*Bärenlauch*) genoemd.

Literatuur:

1. Nederlandse oecologische flora deel 4: H. Klein, Planten en hun namen

Tekening: A. Duijsters.

Volkstelling 1796 (I)

De inwoners van Elsloo aan het einde van de 18de eeuw

F.J.M. Timmers, Sectie Geschiedenis en Genealogie

In 1795 begon de Franse overheersing over de zuidelijke Nederlanden. In Frankrijk was na het schrikbewind van Robespierre het uit vijf leden bestaande Directoire aan de macht. Het land was verdeeld in departementen; elk departement weer in kantons en elk kanton bestond op zijn beurt uit een aantal gemeenten. Zo lag de gemeente Elsloo in het kanton Meerssen van het Département de la Meuse-Inférieure (Departement van de Nedermaas). In iedere gemeente werd een Agent Municipal (gemeentelijke vertegenwoordiger) aangesteld.

Op 2 oktober 1795 werd, krachtens de wet op de ordehandhaving, een volkstelling voorgeschreven. Deze volkstelling wordt in zekere zin beschouwd als het begin van onze Burgerlijke Stand, ofschoon deze zaken pas echt werden geregeld in de Code Napoléon, ook wel Code Civil genaamd, het Franse wetboek van 1804.

Hoe nu deze telling precies in zijn werk moest gaan, werd waarschijnlijk niet precies bepaald. In iedere gemeente moesten lijsten worden gemaakt met van alle inwoners de naam, ouderdom, beroep of staat, de woonplaats (hier: gehucht of straat), vanaf welk tijdstip hij of zij in de gemeente woonde en tenslotte het aantal kinderen onder de 12 jaar dat een gezin had. In sommige gemeenten gebeurde dit nauwkeuriger dan in andere, afhankelijk van de bekwaamheid van de ambtenaar die met de telling belast werd. Ook is het niet ondenkbaar dat er is gesaboteerd om op die manier de Franse bezetters om de tuin te leiden. Denk hierbij vooral aan de dienstplicht: men stond er niet op te wachten voor Frankrijk te gaan vechten!

Wie in Elsloo het jaar daarna, in 1796 dus, de telling gedaan heeft, is niet geheel duidelijk, ofschoon het document is ondertekend met G. Fredrix. Waarschijnlijk was het de 40-jarige koster Geurt Fredrix die met deze taak werd belast. Ook was van 1800 tot 1803 ene Godfried Frederix burgemeester van Elsloo. Was hij misschien de ondertekenaar? Verder is aan het handschrift te zien dat er in Catsop en Terhagen een ander de pen heeft gehanteerd dan in de andere gehuchten.

Jammer genoeg is de telling in Elsloo wel zéér onnauwkeurig en -vooral- onvolledig gebeurd. Men is waarschijnlijk huis aan huis gegaan om alle bewoners te registreren. Van de hoofdbewoners van elk huis werden de namen genoteerd, waarbij de vrouw meestal, doch niet altijd, haar meisjes-

6

Numm. *Expant.*
57 — *57*

DÉPARTEMENT

DE LA

MEUSE-INFÉRIEURE.

CANTON DE *Meerssen*

COMMUNE DE *Elsloo*

TABLEAU

Contenant le nombre & les noms, âge, état ou profession des
 Habitans de la Commune de *Elsloo* le lieu de
 leur domicile, & l'époque de leur entrée sur ladite Commune.

DÉPARTEMENT

DER

NEDER-MAAAS.

CANTON VAN *Meerssen*

GEMEENTE VAN *Elsloo*

L Y S T

Betrekkende het getal en de namen, ouderdom, staat of beroep der
 Inwoonders van de Gemeente van *Elsloo*
 de plaats hunner woning, en op wat tyd in gemelde Gemeente
 gekoomen zyn.

naam opgaf. Ook hun ouderdom, beroep of staat, woonplaats, tijdstip van vestiging en het aantal kinderen onder twaalf jaar werden genoteerd. Echter van de andere bewoners van het huis, kinderen (boven twaalf jaar) zowel als knechten, dienstmeiden o.d., werd slechts de naam, vaak zelfs alleen maar de voornaam opgeschreven en verder niets. Bij één huis schrijft men zelfs "2 knegten, 2 oude lieden te samen 140 jaar" ; ze hadden blijkbaar zelfs geen namen...! Ook blijken de totalen in het geheel niet te kloppen. Men vermeldt een totaal van 597 inwoners boven twaalf jaar en van 272 kinderen onder twaalf jaar; samen dus 869 inwoners. Onze optelling van de geregistreerden geeft echter drie andere getallen en wel 592 boven en 294 onder de twaalf jaar, zodat het totale aantal inwoners van Elsloo 886 bedraagt. Verdeeld over de diverse gehuchten, bestaat dit getal uit:

In 't Straatje:	37 inwoners, waarvan 6 onder 12 jaar,
Elsloo-dorp:	179 inwoners, waarvan 62 onder 12 jaar,
Op den Berg:	62 inwoners, waarvan 15 onder 12 jaar,
Onder den Berg:	47 inwoners, waarvan 11 onder 12 jaar,
Terhagen:	62 inwoners, waarvan 16 onder 12 jaar,
Catsop:	206 inwoners, waarvan 71 onder 12 jaar,
Meers:	293 inwoners, waarvan 113 onder 12 jaar.

Voor de statistici laten we, ondanks het feit dat van slechts 485 van de 592 inwoners boven 12 jaar de leeftijd wordt genoemd en er dus een grote reserve bij de cijfers aan de dag gelegd moet worden, nog een leeftijdsverdeling van de totale bevolking volgen:

294 inwoners van 0-12 jaar,
 71 inwoners van 12 - 20 jaar,
 102 inwoners van 20 - 30 jaar,
 93 inwoners van 30 - 40 jaar,
 96 inwoners van 40 - 50 jaar,
 70 inwoners van 50 - 60 jaar,
 34 inwoners van 60 - 70 jaar,
 14 inwoners van 70 - 80 jaar,
 5 inwoners boven de 80 jaar.

De oudste inwoner in 1796 was de 87-jarige Bernaerdus Smets, een arme man uit Catsop!

Verdeeld naar geslacht bestond de bevolking uit 281 mannen en 311 vrouwen, onder wie 8 weduwnaren en 31 weduwen.

Bij het bestuderen van de beroepen die werden uitgeoefend wordt schrijnend

duidelijk hoe armoedig het bestaan in die tijd was, vooral in de wat verder afgelegen dorpen! Bij 33 van de 191 huisgezinnen in Elsloo wordt in de kolom "staat of beroep" ingevuld "arm" of "arm huyshouden". Dit betekent dus dat er van één van de zes huishoudens bekend was dat er armoede werd geleden, terwijl verder ook de meeste beroepen die uitgeoefend werden nu niet direkt op welstand wijzen. Een belangrijke rol hierbij speelde de afgelegenheid van het dorp. De bebouwing van Elsloo kwam niet verder dan de tegenwoordige Raadhuisstraat en Beek begon pas in de Heidestraat (thans Beekse Raadhuisstraat). Hoe ver de afstand naar Geulle was is duidelijk, evenals de afstand naar Stein (oud-Stein zonder Nieuwdorp natuurlijk!).

Over stadsinvloeden kunnen we kort zijn. Tussen onze Maasdorpen en Sittard lag de Graetheide, een praktisch onbegaanbaar woest en onontgonnen gebied, dat zich uitstreckte van de kom van Beek tot aan Born. Slechts een enkeling waagde zich door dit gebied. Men leefde in een eigen wereldje en waarschijnlijk had men zelfs wel meer contact met de overzijde van de Maas.

We laten nu de beroepen volgen met het aantal mensen, die deze uitoefenden: 41 boeren, 26 dagloners, 10 knechten, 4 meiden, 25 mandenmakers (waarvan 23 in Meers!), 13 spinners, 5 wevers, 3 smeden (alle in Elsloo-dorp), 5 timmerlieden, 3 hoveniers, 2 bodes, 2 brouwers, 2 kleermakers, 2 herbergiers, 2 winkeliers, 2 slotenmakers, 2 haammakers, 1 kuiper, 1 schoenmaker, 1 schoenlapper, 1 bouman (huizenbouwer), 1 klompenmaker, 1 strodekker, 1 naaister, 1 breister, 1 leerlooier, 1 molenaar, 1 vroedvrouw, 1 lijndrijver, 1 koster, 1 veerman (Meers), 1 olieslager, 3 knopenmaaksters (weduwe met twee dochters in Terhagen), 2 vissers, 2 schippers, en 1 schepen. Een van de twee winkeliers is Andries Manasses, de enige die als jood in het dorp is vermeld en die zichzelf "jodeslagter en winckelier en coopman" noemt.

Aan het einde van deze aflevering past nog de opmerking, dat er geen kasteelbewoners in de lijst worden genoemd. Meestal echter werd het kasteel alleen in de zomermaanden bewoond; bovendien was in Frankrijk de adel afgeschaft en vervielen de bezittingen aan de staat. Na de val van Napoleon in 1815 kreeg de kasteelheer zijn bezittingen in Elsloo terug. Ook was de godsdienst verboden, reden waarom er ook geen geestelijken in de lijst voorkomen.

In de volgende aflevering zal begonnen worden met het publiceren van de namenlijst.

Inhoud Heemkundesnipper 1 t/m 10

Samengesteld door F. van der Bruggen

ARCHEOLOGIE: P. Pijpers:

- Van Vuursteenknol tot Werktuig	2, 11
J. Franken en P. Pijpers:	
- Zichtbare Archeologische monumenten in de Maasstreek	
- I. Inleiding)	4, 4
- II. (Bespreking van enkele monumenten)	5, 2
A. Munsters MSC:	
- Het Archeologisch Reservaat te Stein	4, 2
P. Pijpers:	
- Vondst tijdens een veldverkenning (kern- of tranchebijn)	5, 28
W. Klarenaar en R. Paulussen:	
- Graven naar Bandkeramiek aan de Sanderboutlaan (archeologisch project te Elsloo)	7, 1
F. van der Bruggen:	
- Archeologische Wandeling door Elsloo en Stein (samengevat en bespreking van een artikel in NRC Handelsblad op 3.8.1990)	9, 11
W. Hendrix en P. Pijpers:	
- Bandkeramiek: een boeiende cultuur en een volk, dat op een mysterieuze wijze verdween (n.a.v. de opgravingen aan de Sanderboutlaan)	10, 1
FLORA EN FAUNA: A. Duijsters:	
- De bronnetjes in het Bunderbos en hun invloed op de plantengroei	6, 5
- De maretak (Viscum Album)	7, 28
- Steenkoolfossielen van sporenplanten en hun huidige afstammelingen	
I. (Inleiding, paardenstaarten)	8, 20
II. (Wolfsklauwen, varens)	9, 1
- Groot Heksenkruid	10, 12
GEBOUWEN/MONUMENTEN: A. Munsters MSC:	
- De Mariakapel te Urmond	1, 7
- Het Huis Ter Bruggen te Stein	3, 24
- Het Archeologisch Reservaat te Stein	4, 22
- De Kapel van O.L. Vrouw van de Rozenkrans te Meers	8, 23
F. van der Bruggen:	
- Het Kasteel te Elsloo na 1850	2, 15
P.J. Habets:	
- Oude Grafstenen	
I. Grafkapel Familie De Geloës	3, 18
II. Familie Coninx	4, 6
III. Echtpaar Beckers-Smeets	5, 14
IV. J. Sassen, Cl. Dycker, echtpaar en zoon Huberti	9, 25
H. Strijkers:	
- Het Urmondse Schippershuis en zijn bewoners	5, 24
L.H. Schreurs:	
- Monumentale en Beeldbepalende Panden in de Gemeente Stein	

I. Urmondse Maasstraat 3	7, 20
II. Brugstraat 42, Stein ("den Hoaf")	8, 14
GENALOGIE: P.J. Habets:	
- De Heren van Elsloo: Het Geslacht De Geloës	
I. Inleiding, wapen, overzicht	5, 5
II. 1 ^{ste} t/m 5 ^e Generatie (14 ^e t/m 16 ^e eeuw)	6, 22
III. 6 ^e en 7 ^e Generatie (1517-1770)	7, 15
IV. Idem (vervolg, literatuur, bronnen)	8, 9
V. 7 ^{de} Generatie (1568-1669)	9, 8
F. van der Bruggen:	
- Het Kasteel te Elsloo na 1850	
(enkele geneal. gegevens van de fam. Jurgens)	2, 5
rektifikatie overlijdensdatum mw L.A. Dutilh-Jurgens	3, 28
idem met bidprentje	4, 32
- Overlijdensbericht mevrouw Th.M. Verschure	2, 23
GEOLOGIE: P.H.A. van Os:	
- Geologische wandeling rond Catsop (met routekaartje)	1, 12
- Geologie en Heemkunde (projecten van de Sectie Geologie)	4, 9
W.C.M.J.M. Voncken:	
- Spoorverzakking op het traject tussen Bunde en Elsloo (25 september 1892)	3, 2
R. Paulussen:	
- Stroomgeulverplaatsingen in de Maasvlakte	4, 12
W.H.M. Klarenaar:	
- Kolenkalk, een Maasgesteente	5, 30
A. Duijsters:	
- De Bronnetjes in het Bunderbos en hun invloed op de plantengroei	6, 5
J.W. Sizoo:	
- Het Onstaan van Nederland en de loop van de Maas	7, 30
GESCHIEDENIS: Tot en met de 17 ^e eeuw:	
A. Munsters MSC:	
- Grensproblemen in het oude Stein (17 ^e eeuw)	1, 9
- De Mariakapel te Urmond	1, 17
- Wijnand de Marretz, pastoor te Stein (1640-1647, een gijzeling tijdens de 80-jarige oorlog)	7, 7
F. van der Bruggen:	
- Winandus van Elsloo (12 ^{de} eeuw)	9, 16
L.H. Schreurs en F. van der Bruggen:	
- Twee Elsloo'se Testamenten uit de 17 ^{de} eeuw	10, 26
P.J. Habets:	
- Bij de voorpagina (het "ruitenwapen" van Stein en Elsloo)	1, 2
- Maaslandse Volksgeneeskunde in oude handschriften	
I. (16 ^{de} eeuw)	3, 20
II. (18 ^{de} eeuw)	4, 29
III. (16 ^{de} en 17 ^{de} eeuw)	7, 12
IV. (Idem)	8, 19
V. (18 ^{de} eeuw)	9, 15
VI. (Idem)	10, 31
18de eeuw: P. Spaan:	
- Aankond. van M. Pfeifer en E. Erkens: "Zij hingen in drie reysen"	2, 14

P.J. Habets:

- Uit het register van de Bekendmakingen van de Heer van Elsloo in de Kerk aldaar (transcriptie van afkondigingen 1727-1730)

5, 12

- De barre winter van 1740 (transcriptie)

9, 14

A.A. Macco:

- Een Tragisch Ongeval (met sectieverslag van de in 1725 door een ongeval overleden Mathias Delbressine)

6, 32

19e eeuw: *F. van der Bruggen:*

- Het Kasteel te Elsloo na 1850

2, 15

A. Munsters MSC:

- Gilles Bauduin, schout van Urmond (1815-1820)

2, 24

W.C.M.J.M. Voncken:

- Spoorverzakking op het traject tussen Bunde en Elsloo (25 september 1892)

3, 2

H. Strijkers:

- Ferdinand Penders, een Bergse milicien uit de vorige eeuw

4, 26

- Urmond en Berg aan de Maas in 1889

6, 19

- Krantenkroniek van Berg aan de Maas en Urmond

9, 12

P.J. Habets en A.A. Macco:

- Uit de Kerkkroniek van Elsloo

I. 1883-1887

1, 20

II. 1887-1893

2, 28

III. 1894-1902

3, 26

IV. 1902-1905

5, 34

20ste eeuw: *P.J. Habets en F. Timmers:*

- Uit de Kerkkroniek van Elsloo

V. 1906 en 1907

6, 35

VI. 1908-1912 (uittreksels)

7, 34

VII. 1913-1915 (uittreksels)

9, 28

VIII. 1916-1920 (uittreksels)

10, 23

F. van der Bruggen:

- Zestig jaar Geleden: Watersnood in Meers

1, 3

(Jaarwisseling 1925/1926)

H. Rouvroye:

- De Maasstreek en de oorlogshandelingen op 10 mei 1940

I. (wederzijdse voorbereidingen)

2, 2

II. (inval, gevechten, overtocht van kanaal en Maas)

3, 10

- Elsloo tijdens de periode 1939-1945:

I. (demografische en economische situatie 1939, gebeurtenissen t/m 10 mei 1940)

5, 15

II. (10 mei 1940 tot ultimo 1940)

6, 12

III. (1941)

7, 23

IV. (1942)

8, 1

V. (eind '42 en eerste helft '43)

9, 21

VI. (winter '43, 1944, bevrijding)

10, 14

STREEKTAAL: *F. Lemmens:* (Elsloos)

- Gedicht "Maas" (met handschrift)

3, 22

- Gedicht "Gedachtenis aan de auwe berrig van Aelse"

6, 2

H. Strijkers: (Bergs)

- Nónk Pieër

10, 21

Deze publikatie kwam mede tot stand door de steun van:

GTI Piping Geleen bv, Geleen

Assurantiekantoor Jack Reijnders, Beek

Fa Meijers slagerij, Elsloo

Keukencentrum Bours, Elsloo

Likopa Nederland B.V., Maastricht

Van Mólken Karaktermeubelen B.V., Elsloo

Bouwens Beek B.V., Beek

Budé Beek B.V., Beek

Martin Mols, juwelier, Stein

Foto Hans Jonker, video en c.d. verhuur, Stein

Brillen, oogmeting en contactlenzen Haan optiek, Stein-Elsloo

Schoenmaker René Janssen, Stein

Kwaliteitsslagerij A.E. Baggen, Stein

Poeliersbedrijf John Smeets, Stein

Gebr. Driessen Electrocentrum, Stein

Bloemensalon P. de Koning, Stein

Rijwielhandel Janssen, Stein

Kwaliteitsbakkerij Driessen-Bours, Stein

Lebbinck sanitair, Stein

Peter Vossen brillen contactlenzencentrum, Stein

Stassen tapijt, gordijnen en slaapconfort, Stein

Chris Janssen, dierenspeciaalzaak, Stein

Kwaliteitsbakkerij Jan Cornelissen, Elsloo

Installatiebedrijf Ger Jacobs, Elsloo

Automobiëlbedrijf Jos Bogman B.V., Beek